

Trang chủ/Diễn đàn khoa học/Thông tin khoa học

Thiên lệch né tránh hối tiếc (regret aversion bias) trong đầu tư chứng khoán qua góc nhìn xử lý thông tin

14:18 | 31/10/2024

EFR Bảng cách áp dụng các phương pháp từ lý thuyết Mindsponge, nhà đầu tư có thể xây dựng một hệ thống ra quyết định linh hoạt, tự tin và ít bị ảnh hưởng bởi thiên kiến né tránh hối tiếc, từ đó tối ưu hóa hiệu quả đầu tư trong dài hạn.

Thiên lệch né tránh hối tiếc

Thiên lệch né tránh hối tiếc (*regret aversion bias*) là một loại thiên kiến tâm lý xảy ra khi các nhà đầu tư tránh thực hiện quyết định vì sợ sẽ cảm thấy hối tiếc nếu kết quả không như mong đợi. Thay vì đưa ra lựa chọn tối ưu, họ thường giữ nguyên trạng thái hiện tại để tránh rủi ro và nỗi sợ hối tiếc. Thiên lệch tránh hối tiếc lần đầu tiên được nghiên cứu và đưa vào lý thuyết bởi các nhà kinh tế học Graham Loomes và Robert Sugden vào năm 1987 [1]. Trong bài nghiên cứu của họ, Graham Loomes và Robert Sugden đã phát triển lý thuyết hối tiếc (*regret theory*), một lý thuyết giải thích cách mà con người ra quyết định dựa trên cảm giác hối tiếc hoặc vui mừng với các quyết định không được chọn. Theo lý thuyết này, khi đưa ra quyết định dưới sự không chắc chắn, mọi người có xu hướng tránh các quyết định có thể khiến họ cảm thấy hối tiếc trong tương lai. Việc tránh hối tiếc có thể dẫn đến nhiều sai lầm đầu tư [2].

Ví dụ, một nhà đầu tư có thể từ chối bán cổ phiếu đang giảm giá vì lo rằng nếu bán và giá tăng trở lại, họ sẽ

hối tiếc vì đã bán quá sớm. Hoặc, họ có thể tránh đầu tư vào một cổ phiếu mới vì sợ rằng nếu cổ phiếu đó giảm giá, họ sẽ hối tiếc về quyết định đã mua. Thiên kiến này thường khiến nhà đầu tư chậm chạp hoặc không hành động, dẫn đến việc bỏ lỡ các cơ hội đầu tư hoặc không tối ưu hóa danh mục đầu tư của mình.

Trong đầu tư chứng khoán, thiên lệch né tránh hối tiếc có ảnh hưởng đáng kể đến cách nhà đầu tư ra quyết định và quản lý danh mục. Thiên kiến này khiến nhà đầu tư tránh đưa ra các quyết định đầu tư vì nỗi sợ hối tiếc nếu kết quả không như mong đợi. Theo nghiên cứu của Vương và Phúc [3], số nhà đầu tư chứng khoán tại Việt Nam có hiệu ứng thiên lệch né tránh hối tiếc chiếm 51.2% trong mẫu khảo sát. Dưới đây là một số cách mà thiên kiến né tránh hối tiếc ảnh hưởng đến hành vi của nhà đầu tư chứng khoán:

- Trì hoãn hoặc tránh bán cổ phiếu lỗ: Nhà đầu tư có thể không muốn bán cổ phiếu đang giảm giá vì sợ sẽ hối tiếc nếu sau khi bán, giá cổ phiếu tăng trở lại. Do đó, họ thường trì hoãn bán và giữ lại cổ phiếu lỗ, khiến thua lỗ có thể càng lớn hơn.

- Ngại đầu tư vào các cổ phiếu tiềm năng: Khi đứng trước một cơ hội đầu tư mới, nhà đầu tư thường do dự và tránh mua cổ phiếu mới vì lo ngại rằng, nếu cổ phiếu đó giảm giá, họ sẽ hối tiếc về quyết định đã mua. Điều này có thể khiến họ bỏ lỡ các cơ hội sinh lời tiềm năng.

- Không tái cân bằng danh mục đầu tư: Để tránh cảm giác hối tiếc về bất kỳ thay đổi nào, nhà đầu tư thường duy trì trạng thái hiện tại, tức là không bán các khoản đầu tư đang nắm giữ, dù không còn tối ưu. Điều này ngăn họ tái cân bằng danh mục đầu tư theo thị trường hay mục tiêu tài chính của mình, dẫn đến hiệu suất đầu tư kém hiệu quả.

- Tâm lý bầy đàn: Nhà đầu tư có thể lựa chọn đi theo xu hướng chung của thị trường để tránh việc ra quyết định riêng có thể khiến họ hối tiếc nếu thị trường biến động ngược lại. Điều này thường dẫn đến hiện tượng mua vào khi thị trường đã đạt đỉnh và bán ra khi thị trường giảm, làm tăng rủi ro thua lỗ.

- Bỏ qua các cơ hội bán chốt lời: Khi cổ phiếu tăng giá, nhà đầu tư có thể không chốt lời vì sợ sẽ hối tiếc nếu cổ phiếu còn tăng cao hơn nữa sau khi bán. Điều này có thể khiến họ không tận dụng được các cơ hội tốt để bảo toàn lợi nhuận.

Góc nhìn xử lý thông tin về thiên lệch né tránh hối tiếc

Theo lý thuyết mindsponge [4], thiên lệch né tránh hối tiếc có thể được hiểu qua quá trình tiếp nhận và xử lý thông tin trong tâm trí nhà đầu tư, đặc biệt là trong bối cảnh tâm lý và cảm xúc ảnh hưởng mạnh mẽ đến quyết định đầu tư. Lý thuyết

“Đầu tiên, Chim-Sư chỉ ra cần chấm dứt thói bay lượn điệu đà, mất sức. Đánh bắt cá phải cốt ở hiệu quả. Bói-Cá gặt gù ghi nhớ.”

Trích “Chim Sư”; Hoang dã, Khôn ngoan, Kỳ lạ (2024)

mindsponge cho rằng tâm trí con người hoạt động như một "miếng bọt biển" – liên tục hấp thụ, lọc và tái cấu trúc thông tin từ môi trường xung quanh. Trong đó, các giá trị và niềm tin cốt lõi đóng vai trò quan trọng trong việc ra quyết định. Các giá trị và niềm tin này thường được hình thành bởi quá trình xử lý và tương tác thông tin trong quá khứ [5,6].

Dưới đây là cách mà thiên lệch né tránh hối tiếc được giải thích qua lý thuyết mindsponge:

- Bộ lọc thông tin theo giá trị cốt lõi và cảm xúc: Nhà đầu tư thường có những giá trị và niềm tin riêng liên quan đến rủi ro, lợi nhuận, và cảm giác an toàn trong đầu tư. Khi đứng trước một quyết định có thể gây ra cảm giác hối tiếc, tâm trí của họ sẽ tự động lọc thông tin một cách thiên lệch để bảo vệ các niềm tin này và tránh những cảm giác tiêu cực. Đây là cách mà thiên lệch né tránh hối tiếc nảy sinh, vì tâm trí họ ưu tiên việc né tránh cảm giác hối tiếc hơn là tiếp nhận thông tin khách quan về rủi ro và lợi nhuận.

- Nội dung cốt lõi và niềm tin về rủi ro: Lý thuyết mindsponge giải thích rằng các niềm tin về việc sợ mất mát hoặc hối tiếc thường được cài sâu trong vùng "cốt lõi" của tâm trí, tức là phần trung tâm của miếng bọt biển nơi các niềm tin và giá trị quan trọng nhất tồn tại. Những niềm tin này trở thành "màng lọc" ngăn cản nhà đầu tư tiếp nhận những thông tin hoặc cơ hội có thể mang lại lợi nhuận cao nhưng đi kèm với rủi ro cao. Kết quả là, nhà đầu tư dễ có xu hướng né tránh hoặc trì hoãn các quyết định có thể dẫn đến hối tiếc.

- Quá trình ra quyết định mang tính phòng vệ: Theo lý thuyết mindsponge, quá trình xử lý thông tin luôn cố gắng cân bằng giữa giá trị cốt lõi (tránh hối tiếc) và lợi ích mong muốn (tìm kiếm lợi nhuận). Tuy nhiên, khi các yếu tố cảm xúc như sợ hối tiếc mạnh mẽ hơn, bộ lọc của mindsponge sẽ thiên về bảo vệ tâm lý của nhà đầu tư, dẫn đến các hành vi đầu tư phòng vệ, chẳng hạn như giữ cổ phiếu đang lỗ hoặc từ chối cơ hội đầu tư mới.

- Thiết lập vùng "an toàn" của tâm trí: Lý thuyết mindsponge giải thích rằng nhà đầu tư có xu hướng định hình một vùng an toàn xung quanh các giá trị cốt lõi, nơi mà họ cảm thấy ít rủi ro về cảm xúc nhất. Trong bối cảnh này, họ tránh ra quyết định vì lo sợ sẽ rời khỏi vùng an toàn đó, do đó không chịu bán cổ phiếu lỗ hoặc đầu tư vào tài sản rủi ro cao. Việc duy trì trạng thái an toàn này làm hạn chế khả năng linh hoạt trong đầu tư và cản trở tối ưu hóa danh mục.

- Hiệu ứng bầy đàn và sự hòa nhập cảm xúc: Tâm lý sợ hối tiếc cũng dẫn đến hiệu ứng bầy đàn, nơi nhà đầu tư chọn đi theo đám đông để giảm rủi ro của quyết định cá nhân, đặc biệt là khi bị ảnh hưởng bởi các yếu tố cảm xúc như hối tiếc. Trong lý thuyết mindsponge, điều này là kết quả của việc nhà đầu tư điều chỉnh "vùng lọc" để phù hợp với thông tin từ cộng đồng, thay vì theo đuổi lợi ích đầu tư tối đa một cách lý trí.

Giải pháp từ lý thuyết mindsponge

Để khắc phục thiên lệch né tránh hối tiếc, chúng ta có thể áp dụng một số kỹ thuật sau đây để giúp nhà đầu tư điều chỉnh và tái cấu trúc quá trình tiếp nhận và xử lý thông tin, giảm thiểu tác động của cảm xúc sợ hối tiếc lên quyết định đầu tư.

Đánh giá lại giá trị và niềm tin cốt lõi

Theo lý thuyết mindsponge, các giá trị và niềm tin cốt lõi (*mindset*) như "phải giữ an toàn" hay "tránh tổn thất bằng mọi giá" có thể ngăn nhà đầu tư đưa ra quyết định linh hoạt. Để khắc phục, nhà đầu tư cần thực hiện đánh giá lại những giá trị này, xem xét liệu chúng có còn phù hợp với mục tiêu tài chính và chiến lược đầu tư hiện tại không.

Ví dụ, thay vì luôn ưu tiên tránh mất mát, nhà đầu tư có thể xây dựng niềm tin mới như "mất mát ngắn hạn có thể là một phần của thành công dài hạn." Bằng cách này, họ giảm bớt cảm giác sợ hối tiếc trong những quyết định ngắn hạn.

Tạo vùng "lọc thông tin" linh hoạt

Lý thuyết mindsponge cho rằng, nếu nhà đầu tư quá tập trung vào vùng an toàn, họ sẽ lọc bỏ các thông tin mới có thể mang lại lợi ích. Do đó, nhà đầu tư có thể rèn luyện thói quen lắng nghe và xem xét các cơ hội mới một cách có chọn lọc và khách quan, không chỉ dựa vào cảm giác sợ hối tiếc.

Thực hiện các bài tập "giả định" về những quyết định chưa từng thử cũng giúp nhà đầu tư xây dựng vùng lọc linh hoạt. Ví dụ, họ có thể tưởng tượng một kịch bản bán một cổ phiếu thua lỗ để xem điều đó tác động như thế nào đến danh mục tổng thể, từ đó giảm thiểu thiên kiến tránh rủi ro.

Áp dụng chiến lược thử nghiệm dần dần

Lý thuyết mindsponge cho phép nhà đầu tư tiếp nhận và phân tích thông tin mới một cách từ từ. Nhà đầu tư có thể thử nghiệm từng bước với những khoản đầu tư nhỏ, từ đó tạo cảm giác an toàn và giảm thiểu nỗi sợ hối tiếc.

Ví dụ, nhà đầu tư có thể thử mua một số lượng nhỏ cổ phiếu mới thay vì đặt cược lớn ngay lập tức. Sau một thời gian, nếu quyết định đầu tư này có hiệu quả, họ có thể tăng dần số lượng.

Tạo thói quen đánh giá quyết định dựa trên dữ liệu thay vì cảm xúc

Theo lý thuyết mindsponge, khi nhà đầu tư đánh giá một quyết định bằng dữ liệu và logic thay vì cảm xúc, khả năng thiên

lệch né tránh hối tiếc sẽ giảm đi. Việc sử dụng các chỉ số và báo cáo phân tích để đánh giá sẽ giúp nhà đầu tư đưa ra quyết định một cách bình tĩnh hơn.

Ví dụ, trước khi mua hoặc bán cổ phiếu, nhà đầu tư có thể xem xét các yếu tố như tỷ suất sinh lời, rủi ro thị trường, và hiệu suất công ty thay vì dựa vào cảm giác.

Xây dựng tư duy học hỏi từ thất bại

Cuối cùng, để giảm thiểu thiên lệch né tránh hối tiếc, nhà đầu tư có thể xây dựng tư duy rằng thất bại hay mất mát cũng là một phần quan trọng trong quá trình học hỏi. Theo lý thuyết mindspunge, khi tâm trí hấp thụ và tái cấu trúc những thất bại này thành kinh nghiệm, chúng sẽ trở thành bài học hữu ích cho những lần ra quyết định sau.

Nhà đầu tư có thể lưu lại nhật ký đầu tư, ghi lại cả những quyết định đúng và sai để tự rút kinh nghiệm. Điều này giúp họ có cách nhìn tích cực hơn và giảm bớt cảm giác sợ hối tiếc.

Bằng cách áp dụng các phương pháp từ lý thuyết Mindspunge, nhà đầu tư có thể xây dựng một hệ thống ra quyết định linh hoạt, tự tin, và ít bị ảnh hưởng bởi thiên kiến né tránh hối tiếc, từ đó tối ưu hóa hiệu quả đầu tư trong dài hạn./.

Tài liệu tham khảo

[1] Loomes G, Sugden R. (1982). Regret theory: An alternative theory of rational choice under uncertainty. *The Economic Journal*, 92(368), 805–824. <https://doi.org/10.2307/2232669>

[2] Sukamulya S. (2019). Regret aversion bias, mental accounting, overconfidence, and risk perception in investment decision making on generation Y workers in Yogyakarta. *SSRG International Journal of Economics and Management Studies (SSRG-IJEMS)*, 6(7). <https://doi.org/10.14445/23939125/IJEMS-V6I7P116>

[3] Vuong DHQ, Phuc DQ. (2012). An empirical study of individual investors' behavioral biases in the Vietnamese stock market. *Science and Technology Development Journal*, 15, 5-13. <https://vjol.info.vn/index.php/JSTD/article/view/8675>

[4] Vuong QH. (2023). *Mindspunge Theory*. Walter de Gruyter GmbH. <https://www.amazon.com/dp/B0C3WHZ2B3>

[5] Vuong, Q. H., Nguyen, M. H. (2024). Further on informational quanta, interactions, and entropy under the granular view of value formation. <https://books.google.com/books/about?id=vy4ZEQAQBAJ>

[6] Nguyen, M. H. (2024). Natural absurdity: How satirical fables can inform us of a vision for sustainability?. <https://books.google.com/books?id=viQtEQAAQBAJ>

[7] Vuong QH. (2024). *Wild Wise Weird*. <https://www.amazon.com/dp/B0BG2NNHY6>

Bài viết nằm trong chuỗi bài tìm hiểu và lý giải các hiện tượng tâm lý hành vi đầu tư tài chính thông qua lăng kính lý thuyết mindspunge.

Nguyễn Phương Tri

Chi nhánh Trung tâm Nghiên cứu Khoa học và Đào tạo chứng khoán tại TP. Hồ Chí Minh

Nguyễn Minh Hoàng

Trung tâm Nghiên cứu xã hội liên ngành, Trường Đại học Phenikaa

URL: <https://kinhtevadubao.vn/thien-lech-ne-tranh-hoi-tiec-regret-aversion-bias-trong-dau-tu-chung-khoan-qua-goc-nhin-xu-ly-thong-tin-30240.html>

© Kinh tế và Dự báo - Bộ Kế hoạch và Đầu tư